

Barbara Jurša

Miklavž Komelj: *Roke v dežju*.

Ljubljana: LUD Literatura (zbirka Prišleki), 2011.

Poezija zbirke *Roke v dežju* (morda je zanimiv podatek, da je avtor lani izdal dve pesniški zbirki) prinaša močno teoretično podkrepljeno družbeno kritiko, ki ne deluje prav nič neumetniško. Ravno nasprotno, ob Komeljevem pisanju se je nemogoče izogniti občutku, da je dobra literatura nujno radikalna – da želi v družbi sprožati tektonske etično-politične premike. Komelj izpeljuje to nalogo ‘kulturnih delavcev’ (in vsi smo kulturni delavci; Komelj verjame v ‘umetnost za vse’) z izjemno zalogo ustvarjalne energije. Pri svojem umetniško-aktivističnem delovanju izhaja iz občudovanja vredne literarne in teoretske razgledanosti, predvsem pa iz brezkompromisnega in tankočutnega samoopazovanja ter pozornega beleženja podpovršinskih pritiskov anemične in toksične družbene vsakdanjosti. Njegova poezija nenehno komentira pogoje lastne produkcije in recepcije, komentar njene (ne)možnosti pa je komentar družbenega sveta – neprizanesljiva obsodba kapitalističnega družbenega sistema.

‘Svet’ znotraj in zunaj nas je sopostavljan z vsako našo odločitvijo – z našimi pristanki ali nepristanki. Komeljeva poezija se trdno opredeljuje za etično in politično odgovornost – za nujnost jasne opredelitve brez povratka. S svojo subtilnostjo želi brutalno „markirati / razliko od brutalnosti“ in biti drugačna od obstoječega. Pesnik-delavec se giblje po robu obstoječega, prebijajoč se do novih načinov mišljenja, izrekanja in bivanja, tako da je podoben vrhovodcu in „ledolomilcu“, k takšnemu prebujanju, ozaveščanju in preobražanju pa poziva tudi vsakogar izmed nas. Ne odvrta oči od nevdržnosti obstoječega in se prav zato ne ustavlja pri tem, kar je. Zanima ga „nečrta horizonta“, „utopos“, bivanje (že) „na strani / neobstoječega“. To so pesmi, pisane proti obupu, ki ga vzbujajo obstoječe – vzpostavljajo se z radikalnim upanjem. To, da sploh so – da si upajo upati –, je že izjemna bojna gesta. In vsak svoboden korak šteje, četudi obdan s tisočletji nesvobode („svoje trenutke“ je treba „misлити

v tisočletjih“, da nam „par mračnjaških desetletij“ ne vzame upanja). Komeljevo pisanje se zaveda, da je „pismo v daljavo“ – da je naslovnik neznan, oziroma da je njegov obstoj negotov. Ker piše „na vse ali nič“, ni v tej (lahki in težki, subtilni in brutalni) poeziji nič odvečnega. Vsaka črta in črka sta skrajno preiščeni in nabiti s pomenom – pravzaprav ne pomenom, temveč z njegovim nasprotjem, z odprtjem prostora za nove pomene in z odprtim prostorom, kjer ni še ničesar. Ustvarjata prostor – za „druge, druge stvari“. Antifašistični boj je boj proti mitologiziranju in muzealiziranju, proti okamnelosti naših gest, ki služijo opravičevanju neopravičljivega, zato skuša Komeljeva poezija pogledati izven privzgojenih okvirov in okovov izrabljenega jezika. Iz dvodimenzionalne realnosti determiniranosti in zaprtih možnosti nas vodi v „ne definirano praznino“, kjer se srečujemo „ne v besedah, ne v mislih“, temveč v lastni neimenljivosti in neprisojiljivosti. V besedah Jeanette Winterson: ta oseba, ki je (oziroma si) ‘ti’, je „edini prostor, na katerem ne morejo graditi, kupovati ali bombardirati, ker ne obstaja nikjer, kjer bi ga lahko našli“. Ultimativna neimenljivost vsakega posameznika je nekaj, kar si delimo, in njeno prepoznanje je začetek prepoznanja naše povezanosti z drugimi, naše pripadnosti skupnosti in naše odgovornosti za vse planetarno. V neprevedljivosti (Komeljeve) poezije na obstoječe diskurze leži orožje, ki ni militaristično.

To so pesmi nekoga, ki ne zna več videti lastnega obraza, saj je spregledal, da je njegov obraz maska, ki ničesar ne skriva. Da je samemu sebi tuj ravno tako, kot so mu tuji drugi, in da med njim in drugimi ni razlike, na kateri bi lahko utemeljeval svoje pomanjkanje zanimanja zanje in postavljanje sebe na prvo mesto. To so pesmi spoznanja, da je tisto, kar resnično boli, naša lastna neobčutljivost za trpljenje drugega, ki je pravzaprav neobčutljivost družbenega sistema, v katerega smo vpeti. Da nikoli nismo en sam človek; da meje „ne morejo biti izgovor“; da je srce „v meni in zunaj mene“. Prav tako so to pesmi nekoga, ki svojo sodobnost opazuje z osvobojenega ozemlja ter jo občuti kot irealno. Njegov vztrajno potujeni pogled omogoča jasno prepoznanje norosti na izkoriščanju utemeljene (kapitalistične, zahodnocentrične, antropocentrične, androcentrične, heteroseksistične) kulture. Na videz statično, stabilno in monolitno dekonstruira v spremenljivo, fluidno in mnogotero. Negiranje vsakršne identitete izpelje v zavračanje zasebne lastnine: večjezičje, ki razglaša, da „besede ne morejo biti privatna lastnina“, zahteva, da so te besede tudi „izrečene v procesu / ukinjanja / privatne lastnine“. Prav tako se Komeljevo večjezičje upira nacionalizmu: njegova poezija, ki se druži s planetarnim glasom *Internacionale* in ob slovenščini vpleta še druge jezike, ne more pripadati nobenemu narodu.

Za Julio Kristevo, eno od zagovornikov koncepta 'drugega v nas', je prav pesniški jezik ključ za potujevanje percepcije in mišljenja, ki v opomenjevalne strukture in subjektivno identiteto vnaša heterogeni prostor. Komelj pa zapiše: „Ne to, da si / vsi ljudje – to, da nisi / niti ti, niti ti, jih (ljudi) naseljuje v nezamenljivem prostoru / tebe, ki je z vsakim tvojim korakom drug / prostor.“

Ker se, kar koli se zgodi, zgodi „prvič / in zadnjič“, in ker neponovljivost pomeni drugost, ne moremo govoriti o neki „individualni“ ali tudi „kolektivni usodi“ in koherentnem 'jazu'. Subjekt je dekonstruiran v neskončno mrežo rizomskih razcepov („Da se razcepiš na nešteto živih / in mrtvih / in živih ...“). Spoznanje, da se človeški obrazi, „vtisnjeni v pozabo“, med sabo mešajo, lahko beremo tudi kot mistično izkušnjo izstopa iz sebe, ki se povezuje s sublimnim. Kako namreč reprezentirati nereprezentabilno, kako se oprijeti tistega, kar se ne da označiti in apropririrati? Kako prikazati prostor, ki je čisti potencial in iz katerega lahko izhaja osvobodilno delo? Na tem mestu velja dodati, da po Kristevi pesniški jezik pretvarja ekstazo vizionarske ali mistične izkušnje zunaj jezika v ekstatično izkušnjo znotraj jezika in s tem v izstop iz reprezentacije. Prav tako pa zahteva utopično mišljenje nenehno raziskovanje možnega in nereprezentabilnega. Za Komeljevo poezijo je bistven paradoks – paradoks poezije, ki v času, v katerem živimo, ne najde ustreznih besed. To je poezija, ki nas sprašuje, kako se danes boriti, kako danes pisati – „kdo še ima / roke?“ In kako je z umetnostjo po Auschwitzu? „Moja violina / je violina, / ki se je moj ded / po vrnitvi iz Dachau // ni nikoli več / hotel dotakniti.“ A revolucionarna umetnost je danes, pa čeprav še tako nemogoča, polna praznih mest, zamolkov, treh pik in oklepajev, nujno potrebna. Komelj svojo poezijo vzporeja z uporniškimi delom partizanov – njegova poezija spominja na bojne šifre. *Roke* in *dež*, ki jih najdemo v naslovu zbirke, so v znamenju prihajajoče revolucije – pripravljajočega se viharja. Roke v dežju so roke delavcev, pesnikov, borcev. Roke so mnoge, kot je dež množica kapelj. V zbirki zaseda pomembno mesto tudi simbolika ognja, jutranje zarje in pomladi. Ogenj (srčna toplina, aktivistični zanos) se družijo s hladnim jeklom (ostrino forme in učinkovitega aktivističnega delovanja). Nežnost mora postati čista moč, da bo revolucija lahko postala resničnost: „To nežno golo telo / je iz železa.“

Prepoznanje drugosti v nas, ki je temelj etične odprtosti do drugega, se pri Komelju ne konča z ljudmi: pesnikovo osvobodilno delo poteka tudi za golobe, mravlje in koralne grebene. In v tem vidim posebno radikalnost in družbeno pomembnost njegove poezije. Črvi pri Komelju niso reducirani na simbol za človeške delavske množice, pač pa so 'potlačeni

Zemlje' kot dejanski deževniki, na katere ljudje stopamo. Kot posebno daljnoviden se izkaže v pesmi, v kateri polemizira s somarksistom Brechtom. Ob Brechtovi trditvi, da se ob vseh razrednih krivicah ne spodobi (več) pisati o drevesih, se Komelj vpraša, kaj v takšnih časih pomeni biti drevo. Kako marginalizirano je v sistemu, ki izkorišča ljudi, šele drevo? To je vprašanje, ki bi moralo biti v času globalne okoljske krize vsekar bolj očitno, kot je. Komeljeva ekocentrična drža prepoznava žrtve kapitalističnih izkoriščanj tudi v nečloveškem svetu in tako opozarja na nevarnost, da Brechtov antropocentrizem ponavlja gesto kapitalističnih gospodarjev.

Komeljevo poezijo v zadnjem času odlikujeta vse večja prečiščenost ter preciznost misli in izraza. S pisanjem vrhunske (družbenoangažirane) poezije uspe Komelj literaturo prikazati kot žlahtno sredstvo etične in epistemološke osvoboditve. Tako nas spomni, da je 'literarna svoboda' čudovito politična in nujna, ker lahko da glas tistemu brez glasu – tistemu, kar skuša običajni, uradni jezik izključiti –, in ker ustvarja nove, alternativne, drugačne svetove. Sooča nas z lastno svobodo in odgovornostjo; z razcepi v nas samih, zaradi katerih nismo nikoli 'mi sami' in zaradi katerih smo zavezani 'usodi' vseh živih bitij. Upam, da se bodo *Roke v dežju* znašle še v marsikaterih rokah.